

Lidská práva v psychiatrické péči

5. Léčba bez souhlasu

Mgr. Marie Kmecová, Ph.D.

06/2023

Vzděláváním ke zlepšení situace na poli lidských práv (LP-HRMGSA-040)

5.1 Pravidla pro léčbu bez souhlasu

- I pacient hospitalizovaný bez souhlasu může souhlasit s léčbou. [ZZS](#) rozlišuje hospitalizaci bez souhlasu pacienta a léčbu bez jeho souhlasu.
- Také § 110 [občanského zákoníku](#): „Rozhodl-li soud o přípustnosti nedobrovolné hospitalizace, schvaluje se tím nucený pobyt v zařízení poskytujícím zdravotní péči, tím však neodnímá právo odmítnout určitý zákrok nebo léčebný výkon.“
- V praxi se to stírá. Lze očekávat právní vývoj.
- Zdrojem napětí patrně je, že podmínky nedobrovolné léčby nejsou stanoveny jasně a pojistky pro ochranu pacienta nejsou účinné. Tedy není implementován čl. 7 [Úmluvy o biomedicíně](#): „V souladu s podmínkami stanovenými zákonem na **ochranu těchto osob včetně právní úpravy pro dohled, kontrolu a odvolání**, může být osoba s vážnou duševní poruchou podrobena zákroku bez svého souhlasu, je-li zákrok zaměřen na léčbu její duševní poruchy, pouze v případě, že by bez léčby se vší pravděpodobností došlo k závažnému poškození jejího zdraví.“

Léčba bez souhlasu – právní úprava

- § 38 odst. 3 ZZS: Pacientovi lze bez jeho souhlasu poskytnout pouze **neodkladnou péči**, a to v případě:
 - a) kdy zdravotní stav neumožňuje pacientovi tento souhlas vyslovit; tím není dotčeno dříve vyslovené přání podle § 36, nebo
 - b) **léčby vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vší pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta.**
- Co se týká pacienta s omezenou svéprávností, podle § 38 odst. 4 ZZS lze bez souhlasu poskytnout **neodkladnou péči**, jde-li o
 - a) **případy podle odstavce 3 písm. b)**, nebo
 - b) zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví.
[Tzn. ostatní zdravotní služby mohou být pacientovi s opatrovníkem poskytnuty jen se souhlasem tohoto zástupce nebo náhradním souhlasem soudu.]

5.2 Neodkladná péče

- § 5 odst. 1 písm. a) ZZS: „péče, jejímž účelem je zamezit nebo omezit **vznik náhlých stavů**, které bezprostředně ohrožují život nebo by mohly vést k náhlé smrti nebo **vážnému ohrožení zdraví**, nebo způsobují náhlou nebo intenzivní bolest nebo náhlé změny chování pacienta, který ohrožuje sebe nebo své okolí“.
- Podle zákona je to péče s nejvyšší časovou naléhavostí jejího poskytnutí.
- Když hledáme obsah pojmu neodkladné péče, můžeme hledat rozdíly od definice **akutní péče** (co pod ni podřadíme, ještě nebude neodkladná péče): „péče, jejímž účelem je odvrácení **vážného zhoršení zdravotního** stavu nebo snížení rizika vážného zhoršení zdravotního stavu tak, aby byly včas zjištěny skutečnosti nutné pro stanovení nebo změnu individuálního léčebného postupu nebo aby se pacient nedostal do stavu, ve kterém by ohrozil sebe nebo své okolí“.
- Komentář k ZZS říká: „Při porovnání definice pojmů ‚neodkladná péče‘ a ‚akutní péče‘ je zřejmé, že rozdíl mezi nimi je pro praxi obtížně rozlišitelný. Otázka, zda se v konkrétním případě jednalo o neodkladnou péči, či již o péči akutní, bývá poměrně častým předmětem sporů o úhradu poskytnuté zdravotní péče mezi nesmluvním poskytovatelem zdravotních služeb a zdravotní pojišťovnou. Řešení by mělo být i v tomto případě předmětem odborného, nikoliv právního posouzení.“

5.4 Léčba se souhlasem – právní úprava

Souhlas opatrovníka stačí, ale pacient může využít pojistek:

- § 100 občanského zákoníku: Má-li být zasaženo do integrity zletilé osoby, která není plně svéprávná a která zákroku **vážně odporuje**, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. [Tím není dotčena péče bez souhlasu.]
- Potom se uplatní § 102 občanského zákoníku: Soud přivolí k zákroku (...), je-li dotčené osobě podle rozumného uvážení k prospěchu, po jejím zhlédnutí a s plným uznáváním její osobnosti.

5.5 Úskalí péče bez souhlasu – pozor na:

- Neinformování pacienta o zdravotním stavu a léčbě. Přitom právo na informace má každý pacient, i ten omezený ve svéprávnosti nebo v nedobrovolném režimu. [§ 31 odst. 1 ZZS: informace se nepodá pacientovi, který v důsledku svého zdravotního stavu **není schopen poskytnuté informace vůbec vnímat.**]
- Rozhodování bez snahy o získání pacienta pro navrženou léčbu. Každý pacient musí být v pozici, kdy je požádán o souhlas.
- Rozhodnutí o léčbě bez souhlasu platí neomezeně dlouho a pacient nadále o ničem nerozhoduje. Zdravotní stav se vyvíjí, stejně tak i důvody restriktivního opatření. Musí se přezkoumávat jeho nezbytnost.
- Jak se má pacient ohradit proti úvaze lékaře a proti konkrétním navrženým intervencím? Některé nemocnice umožňují opakované poučení a diskusi, třeba se seniorním lékařem, nebo lékařem nezapojeným do léčby pacienta.

5.6 Trend – návrh dodatkového protokolu k Úmluvě o biomedicíně

Text [návrhu](#) připravila skupina medicínských a právních odborníků. Asi nebude schválen z politických důvodů, kvůli tlakům na ještě větší vstřícnost a nerestriktivnost psychiatrické péče. Jeho text ale vyjadřuje to, na čem existuje v Evropě shoda na expertní úrovni?

- Ochrana pro pacienty, kteří proti navržené léčbě protestují, aby byla nedobrovolná léčba jen v mezích nezbytnosti a subsidiarity, s právními pravidly a s pojistkami.
- Používat v péči co nejméně intruzivní metody – ovšem při zohlednění zdravotních potřeb a bezpečnostních rizik.
- **Rozvíjet dobrovolné postupy, aby byly alternativou a aby nedobrovolný postup byl až *ultima ratio*. Je zde jednoznačný trend rozvíjet alternativy k nedobrovolným postupům!!!**
- Přes protest pacienta ho léčit, jen když je **významné riziko závažného ohrožení zdraví pacienta a ten má vážně narušenou schopnost rozhodovat, nebo významné riziko závažné újmy pro ostatní.**
- Mít zakotvený rozhodovací proces, s přístupem k soudu a právní pomoci.
- Rozhodnutí o nedobrovolné léčbě s platností na časově omezenou dobu. Pak přehodnocení.
- Zvláštní postup pro naléhavé případy (emergency).

5.7 Když pacient odmítá (1)

- Nejprve pacientovi poskytnout informace o navrhované léčbě (účel, trvání, účinky).
- Při stanovení individuálního léčebného postupu odůvodnit rozhodnutí o poskytování péče bez souhlasu (proč je daná léčba nezbytná, proč nestačí pro pacienta dobrovolně přijatelná varianta).
- Vypořádat se s přáním a názorem pacienta.
- Stanovit, kdy se bude rozhodnutí přehodnocovat.
- Učinit o tom záznam. Kopii nabídnout pacientovi.
- Nabídnout nějaký postup pro přezkoumání rozhodnutí lékaře a pro odvolání. Současná právní úprava zná následující:

- V případě rozhodnutí o zahájení léčby bez souhlasu může pacient **podat žalobu na ochranu osobnosti dle § 82 občanského zákoníku**; měl by mu být poskytnut záznam o nedobrovolné léčbě (případně jeho zástupci).
- Pacient má **právo nechat si navržený způsob léčby přezkoumat lékařem nezávislým na poskytovateli zdravotních služeb ve zdravotnickém zařízení i na jeho provozovateli** (na vlastní náklady). Stejné právo má i důvěrník nebo podpůrce pacienta. [§ 109 občanského zákoníku, § 28 odst. 3 písm. c) ZZS]
- Pacient musí být informován o právu **podat proti postupu poskytovatele zdravotních služeb stížnost**, která se podává poskytovateli zdravotních služeb.

5.7 Když pacient odmítá (2)

Dobře dokumentovat

- Pokud pacient s léčbou nesouhlasí nebo se jí aktivně brání, měl by poskytovatel zdravotních služeb řádně zdokumentovat, proč považuje léčbu za neodkladnou.
- A zároveň by mělo být zřejmé, na základě čeho je poskytovatel přesvědčen, že pokud by nebyla péče poskytnuta, tak by se vší pravděpodobností došlo k vážnému poškození zdraví pacienta (vhodné je zaznamenat názor více lékařů).
- Zdůvodnění toho, že bylo přistoupeno k léčbě bez informovaného souhlasu pacienta v rámci hospitalizace, musí být dostatečně uvedeno ve zdravotnické dokumentaci tak, aby skutečnost, že provádění léčby bez souhlasu pacienta odpovídá uvedenému zákonnému ustanovení, byla **kdykoliv přezkoumatelná**. MACH, Jan, 2018. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer. Praktický komentář. ISBN 978-80-7598-103-5.

5.8 Dříve vyslovené přání

- Dříve vyslovené přání umožňuje zaznamenat rozhodnutí, jak si přejeme, aby s námi bylo zacházeno v předvídaných situacích v případě, že nebudeme schopni souhlas vyslovit.
- § 36 ZZS
- Součástí dříve vysloveného přání je i poučení: „Bude respektováno jen takové dříve vyslovené přání, které bylo učiněno na základě písemného poučení pacienta o důsledcích jeho rozhodnutí, a to lékařem v oboru všeobecné praktické lékařství, u něhož je pacient registrován, nebo jiným ošetřujícím lékařem v oboru zdravotní péče, s níž dříve vyslovené přání souvisí.“
- Písemná forma a úřední ověření. Nebo aktuální záznam do ZD.
- Není důvod, aby se zdravotník neřídil přáním týkajícím se léčby vážné duševní poruchy, pokud splňuje podmínky. Chybí ale využívání v praxi léčby duševních onemocnění i judikatura, která by zákon vykládala.

Negativní revers

- Negativní revers je informovaným nesouhlas se zdravotníkem navrhaným postupem.
- § 34 odst. 3 ZZS: „Pacientovi, kterému byla podána informace o zdravotním stavu nebo se podání informace podle § 32 odst. 1 vzdal a který odmítá vyslovit souhlas s poskytnutím zdravotních služeb, nejde-li o případ, kdy lze zdravotní služby poskytnout bez souhlasu, je opakovaně podána informace o jeho zdravotním stavu v rozsahu a způsobem, ze kterého je zřejmé, že neposkytnutí zdravotních služeb může vážně poškodit jeho zdraví nebo ohrozit život. Jestliže pacient i nadále odmítá vyslovit souhlas, učiní o tom písemné prohlášení (revers).“

Literatura

- Návrh dodatkového protokolu k Úmluvě o biomedicíně na ochranu lidských práv a důstojnosti osob s duševní poruchou při nedobrovolném umístění a nedobrovolné léčbě.
<https://www.coe.int/en/web/bioethics/-/frequently-asked-questions-on-draft-additional-protocol-concerning-the-protection-of-human-rights-and-dignity-of-persons-with-mental-disorder-with-reg>
- Dokumenty k rozvíjení alternativních postupů:
<https://www.coe.int/en/web/bioethics/compendium-of-good-practices-in-mental-healthcare>
- Stříteský, M. Právní odpovědnost v procesu reformy péče o duševní zdraví.
https://www.reformapsychiatrie.cz/clanek/analyza-pravni-odpovednost-v-procesu-reformy-pece-o-dusevni-zdravi?term_id=130
- Zpráva ombudsmana z roku 2019 (kap. 12), <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/7436>.
- Rozhodnutí ESLP [X. proti Finsku](#), č. 34806/04, rozsudek ze dne 3. července 2012, anotace v češtině viz <http://eslp.justice.cz/>.